

УДК 658:338.45

НАУКОВІ ОСНОВИ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА У РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ ДЕРЖАВИ

Чирва О. Г., к.е.н., доцент, завідувач кафедри маркетингу та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Чирва О. Г. Наукові основи і концептуальні положення становлення конкурентного середовища у регіональних соціально-економічних системах держави.

У статті визначено наукові основи та концептуальні положення становлення конкурентного середовища, висвітлено чинники впливу на формування конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави та розкрито сутність поняття «конкурентне середовище». Обґрунтовано, що проблема формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) набуває важливого теоретико-методологічного значення. Від її вирішення значною мірою залежить прогресивність регіонального розвитку, формування відносин між регіонами і в економіці держави в цілому. Ключовим елементом регіональних і національних пріоритетів держави, і важливою функцією державного регулювання економіки, в умовах конкурентного середовища, є формування умов для цивілізованого і динамічного розвитку ринку, формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону). Рівень конкурентоздатності регіональної соціально-економічної системи (регіону) формується якісним ринковим інфраструктурним забезпеченням, яке визначається через соціальні та економічні чинники. Регіональний соціально-економічний розвиток є основним індикатором рівня конкурентоспроможності суб'єктів держави, який обумовлюється рівнем ефективності використання ринкового потенціалу механізмів саморегулювання та виведенням регіональних соціально-економічних систем на шлях стійкого зростання їх економік.

Chyrva O. Scientific principles and conceptual positions becoming competitive environment in the regional socio-economic system of the state.

The article defines the scientific foundations and conceptual points of becoming a competitive environment, highlight factors influencing the competitive landscape of regional socio - economic systems of the state and reveals the essence of the concept of "competitive environment". Rightly, that the problem of the formation of competitiveness of the regional socio - economic system (region) becomes important theoretical - methodological significance. From its solution depends largely on the progressivity of regional development, the formation of relations between the regions and the state's economy as a whole. A key element of regional and national priorities of the country and an important function of government regulation of the economy in a competitive environment is to create conditions for a civilized and dynamic development of the market competitiveness of the regional formation of socio - economic system (region). The competitiveness of the regional socio - economic system (the region) is formed qualitative market infrastructure software, which is determined by social and economic factors. Regional socio - economic development is the main indicator of the level of competitiveness of the subjects of the state, determined by the level of efficiency of use of the market potential mechanisms of self-regulation and output regional socio - economic systems on the path of sustainable growth of their economies.

Чирва О. Г. Научные основы и концептуальные положения становления конкурентной среды в региональных социально-экономических системах государства

В статье определены научные основы и концептуальные положения становления конкурентной среды, освещены факторы влияния на формирование конкурентной среды региональных социально - экономических систем государства и раскрыта сущность понятия «конкурентная среда». Обоснованно, что проблема формирования конкурентоспособности региональной социально - экономической системы (региона) приобретает важное теоретико - методологическое значение. От ее решения во многом зависит прогрессивность регионального развития, формирования отношений между регионами и в экономике государства в целом. Ключевым элементом региональных и национальных приоритетов государства, и важной функцией государственного регулирования экономики, в условиях конкурентной среды, является формирование условий для цивилизованного и динамичного развития рынка, формирования конкурентоспособности региональной социально - экономической системы (региона). Уровень конкурентоспособности региональной социально - экономической системы (региона) формируется качественным рыночным инфраструктурным обеспечением, которое определяется через социальные и экономические факторы. Региональное социально - экономическое развитие является основным индикатором уровня конкурентоспособности субъектов государства, обуславливается уровнем эффективности использования рыночного потенциала механизмов саморегулирования и выводом региональных социально - экономических систем на путь устойчивого роста их экономик.

Постановка проблеми. З метою підвищення рівня якості життя населення в Україні зростає конкуренція між регіонами за залучення інвестиційних ресурсів, кваліфікованих кадрів, розподіл трансфертів та державних замовлень. Так, між органами влади регіонального рівня для забезпечення високого рівня життя населення відбувається конкурентна боротьба за більш сприятливі, порівняно з іншими регіональними господарськими системами, економічні умови функціонування та можливості для формування самостійних зовнішньоекономічних зв'язків за досягнення високого рівня привабливості для інвесторів тощо. Тобто, в країні відбувається формування відповідного інвестиційного, інноваційного, зовнішньоекономічного та іншого середовища де між регіонами держави відбувається конкурентне змагання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентне середовище підприємств регіональної господарської системи у своїх працях розглядали наступні науковці як Сіваченко І.Ю., Градов А.П., конкурентне середовище транскордонних регіональних соціально-економічних систем держави розглядали у своїх працях Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Наумова О.

Формування завдання дослідження. Завданням даної статті є розкриття сутності поняття «конкурентне середовище», обґрунтування наукових основ і концептуальних положень становлення конкурентного середовища у регіональних соціально-економічних системах держави.

Метою статті є обґрунтування наукових основ і концептуальних положень становлення конкурентного середовища у регіональних соціально-економічних системах держави.

Виклад основного матеріалу. В Україні були здійснені кроки у напрямі створення конкурентного середовища регіональної господарської системи. В першу чергу це Указ Президента України «Основні напрямки конкурентної політики на 2002-2004 роки» та Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки». Реалізація комплексу цих заходів щодо створення ефективного регіонального конкурентного середовища передбачалася в якості одного з важливих елементів державної політики «Основні напрямки конкурентної політики на 2002-2004 роки», які

затверджено Указом Президента України від 19 листопада 2001 року № 1097. У якості основних напрямків створення умов конкурентного середовища є: оптимізація функціонування органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що є суб'єктами економічних відносин; вдосконалення регулюючого впливу на діяльність суб'єктів монополій; формування законодавства щодо захисту економічної конкуренції. Так, Посланням Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» передбачаю створення ефективного регіонального конкурентного середовища. Проте, в цьому документі акцентувалася увага на потребі скасування пільг і преференцій окремим суб'єктам господарювання, нівелювання умов конкурентної боротьби на місцевих та регіональному рівнях, вдосконалення правових механізмів забезпечення добросовісної конкуренції.

Отже, в даних документах не передбачено безпосередню методологію та механізми формування ефективного регіонального конкурентного середовища на державному рівні, що зумовлює необхідність її розробки. Доцільним є визначення елементів конкурентного середовища на рівні регіону, механізм їх взаємодії та регулюючого впливу з боку держави залежно від рівня розвитку регіональної господарської системи і від виду конкурентного середовища. Однак у процесі розробки системи формування конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави, доцільним є з'ясування безпосередньо сутності поняття „конкурентне середовище”.

Так, Сіваченко І.Ю. визначає конкурентне середовище як множину суб'єктів та ринкових факторів, що чинять вплив на відносини між виробником (продавцем) та споживачами продукції, тобто як конкурентне середовище в межах регіональної господарської системи [1, С.36]. Як вважає Градов А.П., конкурентне середовище обумовлюється суперництвом між фірмами, де стратегічний їх розвиток орієнтується на функціонування за умов суперництва [2, С.118]. Конкурентне середовище транскордонних регіональних соціально-економічних систем держави розглядали у своїх працях Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Матвеев Є.Е. На їх думку, конкурентне середовище зумовлюється наявністю конкуренції та здатності до «змагання» різних регіональних соціально-економічних систем держави [3, С.11]. При цьому науковцями увага акцентувалась на дослідженні прикордонного регіонального конкурентного середовища, яке обумовлюється конкурентним середовищем сусідньої території [3, С.12].

Вважаємо за доцільне, на основі синтезу вищевикладеного матеріалу, сформулювати власне визначення поняття «конкурентне середовище регіональних соціально-економічних систем держави» - система відносин стосовно взаємодії регіональних соціально-економічних систем, кожна з яких здійснює конкурентне змагання за ресурсне забезпечення та умови одержання благ з метою безпечного розвитку та інтегрування у єдиний державний простір.

Визначившись із змістом поняття конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави, можна перейти до розгляду особливостей його формування.

Вважаємо, що формування регіонального конкурентного середовища має передбачати оцінку рівня конкурентоздатності регіональної соціально-економічної системи (регіону), щоб потім мати змогу здійснити порівняння значення даного показника та оцінити його динаміку залежно від рівня розвитку регіонального конкурентного середовища. Однак держава повинна чітко визначити цілі та пріоритети формування регіонального конкурентного середовища. Вони дають змогу визначити напрями розвитку регіональних соціально-економічних систем держави та сформулювати чітку лінію поведінки стосовно досягнення і підвищення рівня конкурентоздатності у майбутньому. Так, у сучасних умовах спостерігається нестійка економічна й політична ситуація в державі, а регіон є відкритою соціально-економічною системою, то він зазнаватиме вплив позитивних так і негативних чинників.

Отже, складовими конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави є: ресурсний потенціал і блага, що являють собою об'єкт конкурентного змагання; інструменти державного регулюючого впливу на конкурентні відносини між регіональними соціально-економічними системами держави.

Важливого значення при формуванні регіонального конкурентного середовища набуває пошук і дослідження основних факторів, позитивний або негативний вплив яких гальмуватиме або сприятиме його розвиток. Рівень розвитку конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави може бути зумовленим дією внутрішніх (обумовлених внутрішньо-регіональною політикою) та зовнішніх (обумовлених державною регіональною політикою) факторів, через що умовно визначимо фактори внутрішньої дії (регіональні), фактори зовнішньої (державні) та фактори міжнародної дії (табл.1).

Таблиця 1 - Чинники впливу на формування конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави

Чинники	Група чинників	Основні складові
Чинники внутрішньої дії (регіональні)	Геополітичні	Доступність до джерел природних та ін. видів ресурсів. Транспортна забезпеченість. Взаємодія з іншими регіонами.
	Інфраструктурні	Наявність виробничої, інноваційної, інфраструктурного забезпечення процесів інвестування.
	Соціальні	Соціальний захист населення. Відтворення людських ресурсів. Зайнятість населення. Демографічна ситуація.
	Інноваційні	Розвиток науки в області техніки та технології; стан та динаміка НТП.
	Інвестиційні	Інвестиційна привабливість господарської системи регіону.
	Природно-екологічні	Природні ресурси. Екологічна ситуація.
Чинники зовнішньої дії (державні)	Економічні	Рівень розвитку економіки. Фіскальна політика держави. Міжбюджетні відносини.
	Правові	Наявність та стабільність нормативно-правової бази.
Чинники міждержавної дії	Міжнародні (міждержавні)	Транскордонне співробітництво. Зовнішньоекономічна діяльність. Міжнародний поділ праці.

Отже, формування ефективного конкурентного середовища у регіональних соціально-економічних системах держави має відбуватися із врахуванням поставлених цілей і визначених пріоритетів, які у майбутньому сприятимуть підвищенню рівня їх конкурентоздатності.

Основна мета формування конкурентного середовища полягає у підвищенні рівня конкурентоздатності регіональної соціально-економічної системи (регіону) з метою досягнення високого рівня соціального розвитку.

Визначення пріоритетів у формуванні конкурентного середовища в регіональних соціально-економічних системах держави має відбуватися з урахуванням інтересів регіонів та спроможності регіональних господарських систем забезпечити належний

рівень конкурентоздатності. При цьому пріоритетними є найважливіші соціальні та економічні процеси, для стимулювання яких використовується у певний період значна частина ресурсів через відповідні регулятори та методів управління [4, С.93]. Державою має бути визначена система пріоритетів розвитку регіональних соціально-економічних систем, що надасть їм можливість досягти належного рівня конкурентоспроможності порівняно з іншими і тим самим забезпечити формування загальнодержавного конкурентного середовища. Чільне місце в системі конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави посідають регіони, які здійснюють конкурентну боротьбу за залучення певних ресурсів з метою набуття конкурентних переваг, які в майбутньому забезпечать можливість підвищення рівня їх конкурентоспроможності. Державою, в свою чергу, мають виконуватися функції управління та регулюючого впливу, з використанням цілої низки інструментів і заходів різного характеру.

У сучасних умовах регіональним соціально-економічним системам притаманний різний рівень конкурентоздатності та можливості щодо реалізації відповідних переваг. Свідченням чого є: наявність майже двох третин слаборозвинених економічно та навіть депресивних регіональних соціально-економічних систем; значний рівень міжрегіональних диспропорцій у рівнях виробництва та добробуті населення.

Саме тому, вирішення згаданої проблеми, внаслідок її стратегічної важливості, повинне стати основним завданням економічної стратегії. На основі цього, державна політика щодо підвищення рівня конкурентоспроможності економіки держави та її регіональних соціально-економічних систем як функціонування певних суб'єктів має на меті чітко визначення цілей, принципів і завдань кожного з них – територіальних громад, регіонів і держави [5, С. 231].

Отже, можна стверджувати, що конкуренція регіональних соціально-економічних систем держави за інвестиційні ресурси буде загострюватись, так як без інвестиційної підтримки неможливий стабільний соціально-економічний розвиток, що є основою для забезпечення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону). Варто постійно проводити моніторинг соціально-економічного стану регіональної господарської системи, так як саме він визначає обсяг інвестицій. Залучення та ефективного використання яких дозволяє здійснювати життєво важливі для них інноваційні проекти. Тому, важливе значення у процесі формування конкурентного середовища мають проблеми залучення і ефективного використання ресурсів інноваційного характеру.

Ще однією умовою формування конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави є досягнення належного рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) і сталого рівня соціального та економічного зростання на основі формування моделі інноваційного розвитку. Певних переваг у конкурентному середовищі, набувають ті регіональні системи, у яких будуть використані відповідні механізми по залученню інноваційних ресурсів, регіональні соціально-економічні системи зі швидкими темпами окупності інвестованих коштів, розвиненим інноваційно-інвестиційним інфраструктурним забезпеченням.

Динаміка розвитку інноваційних процесів є ознакою рівня розвитку регіональної господарської системи, його конкурентоспроможності, здатності регіональної господарської системи до створення, впровадження, поширення інновацій, зокрема новітніх технологічних процесів та участі його у конкурентній боротьбі з іншими регіональними соціально-економічними системами держави. При цьому основу розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій являють її інтелектуальні ресурси, через що зростає рівень регіональної конкуренції щодо залучення людських ресурсів високої кваліфікації. Як зазначає Федулова Л.І., стратегічна мета інноваційної політики на регіональному рівні полягає у тому щоб створити сприятливе інноваційне середовище, яке забезпечуватиме трансформацію, у ринкові продукти міжнародного рівня, наукових

розробок та ідей, реалізацію даних продуктів у важливих галузях економіки та соціальної сфері, а також дозволило б зберегти науково-інженерні школи [6, С.481]. Регіональні соціально-економічні системи держави здійснюють конкурентну боротьбу за залучення наукових кадрів (кандидатів і докторів наук), пропонуючи їм вищий рівень зарплати, кращі умови праці, які спроможні здійснювати науково-технічні розробки та створювати науково-технічні новації.

Це дозволить регіональній господарській системі брати участь у співробітництві міжрегіонального та міжнародного рівня, запроваджувати конкретну продукцію інтелектуальної праці. Отже, питання залучення персоналу з високим рівнем загальноосвітньої підготовки, професійних знань, професійної та соціальної орієнтації залишається актуальним для регіональної господарської системи. Адже, саме від розумових і фізичних даних працівників, рівня їх кваліфікації, освіти і досвіду роботи в певній галузі діяльності залежить організація і управління процесом виробництва [7]. Досліджуючи закордонний досвід із зазначеної проблематики, варто відмітити, що результати статистичного дослідження, яке було проведено у Шрі-Ланці, свідчать про наявність прямої залежності між рівнем освіти і професійними навичками робочої сили та рівнем технологічних перетворень у компанії і, відповідно, на рівні регіону [8].

Висновки. Отже, у результаті жорсткого конкурентного змагання щодо залучення певних ресурсів регіональні господарські системи держави набувають конкурентних переваг, які складають основу забезпечення та підвищення рівня їх конкурентоздатності.

У конкурентному змаганні перемагає та регіональна соціально-економічна система, яка є лідером та має найкращі конкурентні переваги порівняно з іншими, ефективно використання яких забезпечує формування конкурентного середовища у регіональних соціально-економічних системах держави у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): навчальний посібник / [за ред. д.е.н., проф., акад. Сіваченка І.Ю.]. – Київ.: ЦУЛ, 2003. – 186 с.
2. Градов А.П. Национальная экономика / Градов А.П. – СПб.: Питер, 2005. – 240 с.
3. Беленький П.Ю. Конкурентність на транскордонних ринках / Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Матвеев Є.Е. – Львів: ІРД НАНУ, 2005. – 214 с.
4. Ядчук С.В. Господарський механізм аграрних формувань: навчальний посібник / Ядчук С.В. – Луцьк: Надстир'я, 1996. – 212 с.
5. Конкурентоспроможність національної економіки / [за ред. д-ра екон.наук Б.Є.Кваснюка]. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.
6. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І.Федулової]. – К.: Основа, 2005. – 552 с.
7. Амоша О.І. Збереження трудового потенціалу на виробництві в системі регіонального управління / Амоша О.І., Котов Є.В. // Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку. – Львів.: Інститут регіональних досліджень НАН України. – 2000. – 143 с.
8. Human Development Report, UNDP. 1996. Oxford University Press, p. 735.

Ключові слова: конкурентне середовище, регіональна господарська система, транскордонні регіональні соціально-економічні системи.

Ключевые слова: конкурентная среда, региональная хозяйственная система, трансграничные региональные социально-экономические системы.

Keywords: competitive environment, regional economic system, cross-border regional socio-economic systems.